

ISSN 0350-185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXIV, св. 1

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Пойовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Александар Лома, др Алина Маслова, др Софија Милорадовић,
др Мирослав Николић, др Слободан Павловић, др Предраг Пипер,
др Слободан Ремейић, др Живојин Сијанојчић, др Срејто Танасић,
др Зузана Тојолињска, др Анађолиј Турилов, др Виктор Фридман*

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2018

ISSN 0350-185X, LXXIV, св. 1 (2018)
UDK: 811.163.41'367.335.4
COBISS.SR-ID: 267378444
DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI1801061M>
Примљено: 27. новембра 2017.
Прихваћено: 27. децембра 2017.
Оригинални научни рад

ЈАСМИНА Д. МОСКОВЉЕВИЋ ПОПОВИЋ*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за општу лингвистику

О ЗАВИСНОСЛОЖЕНИМ РЕЧЕНИЦАМА СА КОМЕНТАТИВНОМ КОНДИЦИОНАЛНОМ КЛАУЗОМ**

Уз типичне зависносложене реченице са кондиционалном клаузом, у савременом српском језику нису ретке ни кондиционалне клаузе коментативног типа: *На ошћварање изложбе дошло је двадесетак људи, ако их је било и шoliko; Уколико добро љамљим, багрем је прошле године цвешао рано* и сл. У раду је издвојено девет различитих типова оваквих реченица, презентована је грађа која их илуструје, анализирана синтаксичка структура ове врсте зависнослжених реченица, издвојени су њихови синтаксички и семантички подтипови и одређене њихове дискурсне функције.

Кључне речи: зависнослжжена реченица, кондиционална клауза, коментативна клауза, епистемичка модалност, семантичке, прагматске и дискурсне функције исказа.

** jasmina.moskovljevic@fil.bg.ac.rs

** Овај рад настао је у оквиру рада на пројекту „Сшандардни српски језик: синшаксичка, семаншичка и шрагмашичка ишшражшвања“ (178004), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије. Један (крашћи) део овог рада изложен је на 46. међународном научном сасшанку слависта у Вукове дане, Београд, 15–18. IX 2016. под насловом „Коментативне кондиционалне реченице – утицај значења и дискурсне функције на морфосинтаксичку реализацију исказа“. Захваљујем се свим учесницима секције који су дискутовали о раду на изузетно корисним напоменама и сугестијама. Посебно се захваљујем рецензентима – њихове примедбе и коментари учинили су да коначни текст овог рада буде много јаснији, прецизнији и боље аргументован него што је то био случај са претходном верзијом.

I

Кондиционалне (условне, погодбене) реченице се како у старијим, тако и у новијим граматикама дефинишу готово истоветно – као „зависне реченице којима се казује погодба, услов онога што се износи управном реченицом...“ (СТЕВАНОВИЋ 1979: 902), односно, као „врста зависних реченица којима се означава *услов* за реализовање ситуације означене вишом реченицом и које имају функцију *одредбе услова*“ (ПОПОВИЋ 2008: 326). Сличну дефиницију срећемо и у *Нормативној граматици српског језика*: „Реченице са условном клаузом (кондиционалном клаузом) јесу реченице у којима клауза изражава услов који је неопходан за остварење радње главног дела реченице“ (ПИПЕР и КЛАЈН 2013: 518). Типични примери којима се ова врста реченица илуструје су:

- (1) *Ако њоложим исјић, ојјићи ћу на море са њријашељима* (реална условна реченица);
- (2) *Кад бих оборио светски рекорд, лако бих могао да освојим медаљу на Олимпијади* (потенцијална условна реченица);
- (3) *Да сам у њом ѡренућку имала довољно новца, одмах бих кућила ѡај сјан* (иреална условна реченица).

У складу са понуђеним дефиницијама, у реченицама (1) – (3) реализација садржаја изреченог зависном клаузом представља услов који је и потребан и довољан како би се реализовао садржај исказан управном клаузом, или, у случају иреалних условних реченица, услов чије нереализовање за собом повлачи и нереализовање садржаја изреченог управном реченицом.

Међутим, значењска категорија кондиционалности знатно је ширег обима и уз зависносложене кондиционалне реченице обухвата и низ других типова конструкција, укључујући и просте реченице са кондиционалним значењем (ПИПЕР 1998, 2005: 812–826), као и различите друге конструкције.¹ С друге стране, реченице које се по формалним и структурним обележјима (везницима, на пример) сврставају међу кондиционалне, нису то нужно и по свом значењу и комуникативним функцијама. Тако се уз наведене типичне примере кондиционалних реченица, сусрећу и бројне реченице сличног облика и устројства, али посве другачије функције и значења:

¹ Уп., нпр., *Како њо да њојрави кад нема алај?* vs. *Како њо да њојрави ако нема алај?*, или: *Под условом да не одусјане, сигурно осваја медаљу.* vs. *Ако не одусјане, сигурно осваја медаљу.*

- (4) *На отиварање изложбе дошло је двадесетак људи, ако их је било и толико.*
 (5) *Уколико добро ћамћим, багрем је прошле године цветио рано.*
 (6) *Ако је веровати мерењима у последњој деценији, ирети нам озбиљна климатска криза.*

У реченицама овога типа реализација садржаја зависне клаузе (протазе) није ни у каквој директној вези са реализацијом садржаја управне клаузе (аподозе) и не представља услов за реализацију ситуације која се њоме изриче. Зависна клауза такође не може бити интерпретирана ни као премиса из које управна клауза следи као закључак (уп. (7) и (8)):

- (7) *Ако ћоложим исићи, ићи ћу на лејовање. // Положим исићи. → (Онда) идем на лејовање.*
 (8) *Ако добро ћамћим, багрем је прошле године цветио рано. // Добро ћамћим. → *(Онда) је багрем прошле године цветио рано.*

У оваквим и сличним реченицама, кондиционална клауза је заправо својеврсни *коменћар* садржаја управне клаузе, она га евалуира, уоквирује или указује да се говорник у мањој или већој мери ограђује од њега. Отуда се овакве (псеудо)кондиционалне реченице могу сходно својој основној функцији и значењу означити као *коменћаривне кондиционалне реченице* (DECLERCK & REED 2001: 340).²

Коментативне кондиционалне реченице досад нису биле предмет истраживања у јужнословенској лингвистици, а подаци о овом типу реченица ретки су и кад је о другим језицима реч. Иако у својој студији посвећеној адвербијалним клаузама Томпсон и Лонгејкр (THOMPSON & LONGACRE 1985: 202–204) као посебну издвајају класу коју означавају као „speech act adverbial clauses“, пример кондиционалне реченице који они наводе – *If you're interested, the Lakers just won* – различит је од оних који се анализирају у овом раду и не сврстава се међу коментативне кондиционалне реченице, већ у ширу класу *реторичких кондиционала*, у коју је, као поткласу, могуће укључити и коментативне клаузе.³ Слично је и са реченицама са неконсекутивном аподозом које анализира В. Васић – иако се ни у њи-

² Треба међутим имати у виду да је класа коментативних клауза ширира, те да уз кондиционалне постоје и друге категорије коментативних клауза, нпр., односне коментативне клаузе: *Није успео да освоји медаљу, ићи је баш ићиша*, или узрочне коментативне клаузе: *Гори у мени и иржи ме – јер ии горим ја! – нејодношљива иишеба за лејоим и савриенсивом* (Андрић, *Знакови иоред иуша*).

³ За више о реторичким кондиционалима в. Московљевић (у припреми) и Деклерк и Рид 2001.

ма не успоставља типичан однос услова и последице, ни оне се не сврставају међу коментативне, већ у различите поткласе реторичких кондиционалних реченица (VASIĆ 2000: 180–184).⁴ Ни класу мотивационих кондиционала коју издваја М. Ивић такође није могуће изједначити са класом коментативних реченица мада и ова два типа реченица деле заједничко својство да реализација садржаја протазе није, и не схвата се као услов за реализацију садржаја аподозе (IVIĆ 1983: 151–153). Коментативне кондиционалне реченице не разматрају се ни у обимној студији М. Ковачевића (2015а) посвећеној реченицама с реалноусловним везницима, већ су и у овом раду предмет анализе искључиво реченице са правим кондиционалним значењем.

II

У савременом српском језику могуће је издвојити више различитих типова и подтипова коментативних кондиционалних клауза. Овде се наводе и анализирају неки од њих, потврђени у прикупљеној грађи, при чему списак готово сигурно није коначан.⁵

1. У првом издвојеном типу коментативних кондиционалних реченица, говорник се коментаром изреченим протазом одређује у односу на епистемички статус садржаја аподозе и вреднује га као – истинит, поуздан.⁶ Лексичко-граматичка средства којима се ово значење преноси саговорнику, а која истовремено функционишу и као оператори епистемичке модалности овог типа, јесу модални глагол *хоћеш* у првом делу сложеног предиката и конструкција *да* + презент од глагола *казаш*, *причаеш*, *говориш* у допунском делу сложеног предиката, уз које се у функцији објекта реализује NP „*истина*“, или одредба за начин (реализована као прилог или клауза) са значењем *иош*ено, *реално*, *онако како јеси*е и сл. Предикат се често јавља и

⁴ Примери које Вера Васић наводи и анализира су: *Ако хоћеш да телефонираш, телефон је у њредсобљу*.//*Ако је он њамешан, онда сам ја Бизмарк*. и сл.

⁵ Грађа је прикупљена из корпуса дневне штампе, као и из различитих других извора (форума, дискусија и сл.) доступних на интернету. Примери се наводе у облику у коме су преузети, изузев што су исправљене штампарске и правописне грешке.

⁶ Епистемички статус исказа произлази из епистемичког става (енгл. *attitude*) говорника о садржају исказа, који подразумева његов суд о статусу пропозиције у односу на епистемичке вредности вероватноће и поузданости (HYLAND 2005: 175).

у елидираном облику: *ако ћемо њошћено < ако ћемо да кажемо њошћено*. Исту функцију – допунски део предиката (на синтаксичком) и оператор епистемичке модалности (на семантичком плану) – може вршити и фразеологизам „ни њо бабу, ни њо сѣричевима“, који својим значењем такође имплицира да је садржај аподозе истинит, веродостојан и непристрасан.

- (9) *Ако ћемо онако како јесће, она никад није ни ѣребало да добије ѣај ѣосао.// А, ако ћемо да кажемо њошћено, ѣај концевѣи ни раније није давао обећаване резулѣиће.// Таква ѣрећуѣивања су и сѣворила, ако ћемо да кажемо истину, ситуацију да седамдесет година ѣосле раѣа некеме још увек мора да се доказује да су злочинци – злочинци, и да нису „ѣаѣриѣиће“ или можда „борци за национално ослобођење“.// Ако ћемо да кажемо истину, Црна Гора иѣак није ѣрва еколошка држава у свијету, јер је ѣо ѣре ње била Тиѣова Југославија.// Ако ћемо да говоримо истину, ѣремијеру се неколико ѣуѣа захвалио, али га ѣоздравио није никад. // Уколико ћемо реално да ѣричамо, данас су шансе оба ѣола ѣодједнаке...// Ако ћемо ни ѡ бабу, ни ѡ сѣричевима, онда она иѣак има ѣраво да се ѣуѣи.// Далмација је, ако ћемо ни ѡ бабу ни ѡ сѣричевима, у најмању руку колико кайѣоличка/хрвајска, ѣолико и ѣравославна/српска...// Градоначелник, ако ћемо ни ѡ бабу ни ѡ сѣричевима, не би смео ни ѣривајно нешѣо себи да искоѣира у Аѣѣријуму јер је ѣо безочно фаворизовање.// Ако ћемо реално, данас је чѣѣав свѣѣ угрожен.// Такође наводе да је ѣо најверовајније ѣиѣање изложеносѣи свѣѣлу, а ѣоком излазака, ако ћемо реално, нису баш у „full“ освѣѣљењу.// Имаш врло мале шансе да одеш, ако ћемо реално.// Ако ћу да будем ѡшѣћена ... руку на срце, ја сам ѣрилично уѣиѣала на ѣојачану ѣојаву нервозе и сѣресе код маме.*

У свим примерима у прикупљеној грађи, предикат се налази у облику 1. или 2. лица множине, при чему су примери са 2. лицем множине много чешћи – на тај начин говорник као да истиче да не сматра само он да је садржај аподозе истинит и неспоран, већ да такав став дели и његов саговорник.

Зависна клауза може се налазити испред или иза управне, а може бити и у интермедијалној позицији. Употреба корелатива (*онда*) је могућа, али не и честа.

2. У наредном, другом издвојеном типу коментативних кондиционалних реченица, говорник коментаром изреченим у протази одређује епистемолошки статус садржаја аподозе као – врло вероватан, готово сигурно тачан. То се, између осталог, види и по томе што би се предикат сваке од реченица наведених у (10) могао удвојити, што би додатно сигнализирало висок степен говорникове уверености у тачност садржаја аподозе: *Ако се добро сећам, а сећам се....// Ако не грешим, а не грешим...* Међутим, пошто је степен његове

уверености у истинитост садржаја аподозе ипак мањи него у случају претходног типа реченица, и лексичко-синтаксичко моделовање исказа којима се изражава овај градијент епистемичке модалности је другачије.⁷ Тако се у структури предиката овог типа реченица не јавља модални глагол, већ модални презент глагола *сећајти се*, *јам-тијити*, *грешијти* (у негираном облику) и израза „*бијти у јраву*“.

- (10) *Ако се добро сећам, ти си рекла да ћо урадимо баш на њај начин.// Уколико се добро сећам, њо је зайочетџо око 2007. године.// Ово је, ако не грешим, јрави одговор на њо јијтање.// Ако не грешим, и овај би се јревод могао јрименијти на Корјасаров „оригинал“.// Али мислим да је њен браји њад већ био мрјив, ако не грешим, њако је рекла, да је њен браји већ умро.// А да... називи се јранскрибују, ја и они македонски, ако не грешим.// Ако не грешим, главни град Швајцарске није Женева већ Берн.// Ако не грешим, Радоњџи је узастџојно чејири сезоне у Звезди, џијо је неџијо чиме ниједан јренер у Европи, сем Жељка не може да се јохвали.// И највећа осуда, ако сам у јраву, није због њога џијо инјелекјијалци јодносе ојворену дикјијуру, ... , колико због њога џијо јојомсјиву јредајемо у насједсјиво власјијијо саучеснијијиво и кукавичлук живојта који нијесмо живјели него симулирали да живимо...// Дакле, ако сам у јраву, џеби ће се за ујис на факулјетџи гледајти јросек из средње школе.// Ако сам у јраву, јосјавља се јијтање ко му њо омогуђује?// Ако сам у јраву, шансе су још веће да је бар једна од џих играчака била Барбика, најјознајија лујка на свету.// Ако сам у јраву, џироке задње гуме су ју да обезбеде боље јријањање аујомобила са задњом вучом.// Ако смо у јраву, онда јтеорија инфлације не држи воду.// Ако смо у јраву, или су јосјојали јраисјоријски јуди који су се у Кини укријтали са модерним јудима, или су особине њог хибрида ојсјале и након јочетјка укријтања због изолације или јприродне селекције.// Уколико смо у јраву, ове кометје би могле да јредсјављају озбиљну јрејтњу и јојребно је боље их јроценијти. //Знамо да је објашњење које укључује јтамну мајтерију јрилично најегнујо, али би награда била огромна, уколико смо у јраву.// Ако добро јамјим, багрем је јрошле године цвџао рано.*

У овом типу зависних клауза предикат се јавља само у облику 1. лица једине или множине, што је разумљиво када се узме у обзир њихова примарна дискурсна функција – исказивање степена говорникове уверености у истинитост садржаја управне клаузе. Као средства везе са управном клаузом јављају се везници *ако* и *уколико*, употреба корелатива је могућа, али не и честа, бар не у прикупљеној грађи. Зависна клауза може се налазити испред или иза управне, а може бити и у интермедијалној позицији.

3. У трећем издвојеном типу коментативних кондиционалних реченица, говорник коментаром изреченим протазом вреднује епи-

⁷ О скаларној природи категорије епистемичке модалности в. van der Auwera & Vladimir A. Plungian (1998), Trbojević-Milošević (2004) и Пипер (2005: 643–645).

стемолошки статус садржаја изреченог аподозом као – сумњив, неистинит, непоуздан. Да је тако, потврђује и могућност проширења сваког од примера наведених у (11) додатним коментаром изреченим у форми допусне клаузе *мада ја сумњам у њо: Можда је он ипак у праву, ако ти ипак кажеш, мада ја сумњам у њо; Ако им је веровати, зима неће још дуго, мада ја сумњам у њо* и сл. Као епистемички оператори којима говорник доводи у сумњу садржај аподозе и показује неверицу у његову веродостојност, јављају се изрази типа *ако ти ипак кажеш, ако је веровати, уколико је у праву* и сл.

- (11) *Можда је он ипак у праву, ако ти ипак кажеш.// Ако ти ипак кажеш, онда добро. Мада њо није оно што сам ја чуо.// Ако ти ипак кажеш, онда ће тај аути-аути бити ии-ио.// Ако си у праву, Иринеј бачки је новонарац јер се све те ствари раде у његовој епархији.// Ако је веровати истиницама јавног мњења, Вучићу је осигурана победа већ у првом кругу.// Ако им је веровати, зима неће још дуго.// Глумица, ако јој је веровати, досића шруда улаже у свој изглед...// Сазнали смо, додуше, да фамозни дан де није уиорак, већ ионедељак – дакле јуче – и да ултиматум српској делегацији (ако јој је веровати) уишће није био предочен у иисменој форми.// Али значење последњег ошкрића др Хардела, ако је у праву, ирилично је фријантно.// Уколико је у праву, један тајфун би могао да најаја Јапан 50 година!*

У складу са својом основном функцијом – функцијом придодатог коментара – зависна клауза није ни синтаксички ни семантички до краја интегрисана у управну клаузу и зато се може наћи како у иницијалној, тако и у финалној и интермедијалној позицији, при чему се у свакој зарезом (одн. зарезима) одваја од управне. Иако није потпуно непроменљив (блокиран), облик зависне клаузе је у великом броју примера у значајној мери идиоматизован. Зависна клауза се за управну најчешће везује везником *ако*, али се јавља и везник *уколико*, мада много ређе. Употреба корелатива (*онда*) је могућа и потврђена у прикупљеној грађи.

4. Коментативном кондиционалном клаузом може се изразити и ближе одредити не само епистемички статус аподозе већ и говорников емотивни однос или когнитивни став према ономе што се саопштава управном клаузом. Лексички садржај овог типа коментативних клауза такође је често у великој мери идиоматизован.

- (12) *Ако ћемо искрено, мени њо сасвим одговара.// У њом иренућку ми се све њо смучило, ако ћемо искрено. // Он ми се нишћа не свиђа, ако ћемо искрено.// То ми сад, ако ћемо искрено, више нишћа не значи.// Уколико ћемо искрено, вероватно није била ни близу њоме.// Ако смем да будем искрена, њо нема никакве везе са оним што ме стварно занима.// Ако могу да будем искрена, у inbox-и иренућно имам 15 иишћања на која треба да одговорим и иресрејна сам што је број ипак мали.// Загорчић ми се најмање свиђа,*

ако могу да будем искрен.// Ако могу да прецизирам, ред, рад и дисциплина је оно што се од ње очекује на том послу и сад и у будуће.// Ако морам да прецизирам, нека буде две године.// Тек нам предстоји да се дејствено ујо- знамо са јројивником, а ако треба да се изјасним, мислим да су нам шан- се јола-јола.// Ако треба да се изјасним, онда више волим Ану Карењину, мада и у „Рају и миру“ има очаравајућих ликова...// Ако морам да се изја- сним, ја сам негде између, а ево и због чега.// Али ако морам да се изјасним, највише волим једноставне људе.// Ја никад нисам чуо да се ставља у на- деже, те не знам ни како би они гласили (ако уопште има смисла раси- рљати о томе).// Баски и даље имају шансу за пролаз, а ако се све сабере и одузме, ово је меч од којег им све зависи. // Али ако се све сабере и одузме – ни то јој није решење.// Кад се све сабере и одузме, њих је више.// Кад се све сабере и одузме, ствар која је била је пријатељство и усјомење које оста- ју заувек.

Предикат коментативне клаузе најчешће се реализује као сложен, са модалним глаголом (хити, смити, моћи, морати...) у првом, и лексемама типа (бити) искрен, изјаснити се, прецизирати и сл. у допунском делу предиката. У функцији предиката протазе јавља се и фразеологизам ако (кад) се све сабере и одузме који својим значењем управо и упућује на изрицање, односно резимирање говорниковог емотивног односа или когнитивног става у аподози. И у овом типу реченица зависна клауза може бити у иницијалној, интермедијалној или финалној позицији, као средства везе са управном клаузом употребавају се субординатори ако, уколико и кад (овај последњи само у склопу фразеологизма кад се све сабере и одузме). Употреба корелатива онда је могућа, али ретка. Ако није деагентизован, предикат зависне клаузе налази се у облику 1. лица једнине или множине, при чему се 1. лице множине употребљава и у ситуацијама када говорник заправо реферира само о себи (в. прва четири примера на- ведена у (12)).

5. У следећој издвојеној групи коментативних кондиционалних реченица коментаром изреченим зависном клаузом се или истиче, подвлачи и појачава цео или један део садржаја управне клаузе (в. (13)), или се делимично или у потпуности умањује или оспорава неки сегмент њеног садржаја (в. (14)).

- (13) Продавац ми је рекао да им је то један од најпродаванијих, ако не и најпро- даванији модел.// Она је те циљеве илаћила преко 100 евра, ако не и више.// Закаснио је бар јола саћа, ако не и чипавих четрдесет пет минута.// Марко је један од најбољих студенаћа, ако не и најбољи, кога смо имали.// То би се могло смаћати одличним, ако не и савршеним извођењем једана- естераца.// Већини је тешко, ако не и немогуће, да то изговори.// Била је ово једна од најбољих игара Паризана, ако не и најбоља ове сезоне.// Јед- на од најбољих, ако не и најбоља формулација социјалистичке доктрине у

југословенским оквирима, њојекла је ујраво из њера Ервина Синка.// Сма-
шрам да је њо једна од најбољих, ако не и најбоља рок-џесма свих времена.//
То би се могло смајшрајти одличним, ако не и савршеним извођењем једана-
есџераца.// Већини је њеишко, ако не и немогуће, да њо изговори.// Сличан,
ако не и иџи мојив, има друијиво када су нојеву у њишању, ...// У њим
џренуцима једино искреност, ако ииџа, њомаже.// Да смо, рецимо, њи и ја
искористиџили све џриликe за голове које смо имали, сигурно бисмо били међу
водећим голгејтерима у Евроџи, ако не и најусџеиџији.// У наредних џедесет
година, „галеб“ је њосџао – и осџао – један од најусџеиџијих, ако не и нај-
усџеиџији џроизвод ваздухоџловне индусџирије некадашње југословенске фе-
дераџије.// Иза мене је једна од најусџеиџијих, ако не и најусџеиџија сезона
у каријери.// Проиџрење је званично џроцењено као једна од најусџеиџијих,
ако не и најусџеиџија џоџиџика ЕУ.// Својим начином џисања и џемама је
и данас једна од најџиџиџијих хрвајџских сџисаџеџица (ако не и најџиџи-
џија).// Један је од водећих, ако не и најџиџиџији џрозни мађарски ауџор
двадесетџог века.

- (14) Тамо се окуџило око џедесетџак џуди, ако и џоџико.// Он једва зна да набро-
џи џири азијске државе, ако зна и џоџико.// Ауџоџиџи ће џосле несреће сигур-
но дуго биџи заџворен, ако га уоџиџе данас и оџворе.// Он ће сигурно да
закаснџи, ако уоџиџе и дође.// Обично о џоме не сџиџнем да размиџљам до
џред крај радног времена, ако и џаџ.// У сџварносџи, џаџ осеџај џраје све-
га неколико саџи, ако и џоџико.// Биџон једе 100-150 гр крекера на дан, ако
може и џоџико да џоједе.// Реално, џоџезе које је он најџравио на овом ме-
чу не може да најџрави лош играч, а из наше еџије не може више од 3-4
играча (ако може и џоџико).// Сада би џребало да џоџуриџи да заврџиџи са
џим, ако џо уоџиџе има смисла.// Углавном џо осџавимо за викенд, ако и
џаџ сџиџнемо.// Сваки дан све више схваџам да ова земља неће јоџи минимум
џар деценија дођи у нормалу, ако и џаџ.// Реџко се кад, ако икаџ, у новијој
исџорији Србије исказиваџо џаџав – џаџо снаџан и џаџо широк – џрезир
џрема џравној форми, џџ. формалној законџиџосџи, као у време владавине
џоџ, малочас џоменуџоџ, суџерсџуденџа.// Живела је мирно, џовучено и ре-
лаџивно срећно, ако ико може да буде срећан џосле свега онога џиџо је џре-
живела.

Пошто се садржај протазе односи на само један сегмент садржаја аподозе, у овом типу реченица зависна клауза може да се нађе само у постпозиџији или интермедијалној позиџији, односно на позиџији која се налази иза позиџије коју заузима сегмент управне клаузе на који реферира. Зависна клауза је такође врло често сведене, елипџичне структуре. За управну се везује искључиво везником *ако*, уз који се готово увек јављају и одрична партикула *не*, као и партикула *и* у функцији интензификатора, формирајући на тај начин специфичан везнички спој „ако не и“. У алтернативном, најчешће елиџираном облику реализације овог типа реченица, уз везник *ако* и интензификаторско *и* у структури зависне реченице јавља се неки

од заменичких прилога (*ишад*, *ишoliko*), који упућује управо на онај део садржаја управне клаузе који се истиче, појачава, или умањује, оспорава (нпр. *Обично о ишоме не сиигнем да размишљам до ипред крај радног времена, ако и ишад*). Као што примећује Ковачевић (2015б: 102), у свим оваквим реченицама „спој партикуле и везника функционише ... као сложени везник (везнички спој) с јединственим значењем које постаје и значење зависне клаузе“.⁸ У трећем структурном подтипу ове врсте реченица, уз везник *ако* реализују се облици неодређених именичких и придевских заменица *ико*, *ишииша*, *икакав*, или заменичких прилога *икад*, *игде*, *икако*, *икуд* и сл., који такође упућују на онај део садржаја управне клаузе који се истиче, појачава, или умањује, оспорава (нпр.: *У ишим ишренуцима једино искреноси, ако ишииша, ишомаже*).

У овом типу реченица употреба корелатива није могућа и њихово укључивање у реченицу доводи до њене неграматичности (уп.: **Један је од водећих онда, ако не и најчиишанији ипрозни мађарски ауишор двадесетог века*).

6. У досад издвојеним типовима коментативних реченица, протаза се увек (иако на различите начине) односила на садржај аподозе – у прва три типа реченица говорник се протазом одређује у односу на епистемички статус садржаја аподозе, у четвртном се протазом изриче емоционални или когнитивни став говорника о садржају аподозе, док се у петом издвојеном типу протазом издваја и истиче један део садржаја аподозе. У шестом издвојеном типу коментативних кондиционалних реченица говорник се међутим садржајем зависне клаузе на извештан начин оглађује, унапред извињава, али не због онога што је речено у аподози (то сматра неспорним мада увиђа да је реч о садржају који је на неки начин неприкладан, „незгодан“ за саговорника), већ због самог говорног чина изрицања, због тога што уопште говори о ономе о чему говори. На тај начин његова реченица, иако садржи „незгодне“, а можда и непријатне и неприхватљиве елементе за саговорника, ипак звучи тактичније, пристojније, углађеније и усклађеније са друштвеним и конверзационим нормама.

- (15) *Понаша се врло чудно, ако ми је доиуишшено да ишо иримеишм.// Паирииша. Необично име за девојцицу рођену у Београду, ако смем да иримеишм.// Ако није неириисшојно да ишишам, како си одлучио да се бавиш баш ишиме?// Ако*

⁸ Ковачевић у наставку текста тврди да „спој дате партикуле са овим погодбеним везницима, тим везницима укида погодбено а намеће концесивно значење“, што међутим није случај када је реч о коментативним кондиционалним реченицама с везничким спојем „ако (не) и“.

смет да ће подсејим, час ћи почиње за ћей мину^{ти}а.// Дође ми да иштам, ако није нејрис^тојно – где су ћи „евројски закони“?// Ово говорим за^{то} ишо, ако могу да кажем, један од ефека^та шрену^тине кул^туре је дејрофе-сионализација нас^тавника.// Било би му много лакше и иаме^ти^тије – ако смет да кажем – да је оставио Тому на шом мес^ту још ћей година./ Ме^ту-ишм, ако могу да ириме^ти^тим, многобројне награде које се освајају у многим играма на сре^ту одлазе најчешће у ирес^тионицу, ишо ћмало револу^тира оста^те.// И, ако смето да ириме^ти^тмо, вероватно и ћодједнако ефикасна као бели лис^ти^ти.// Нек иде у мајчину, ако смет да кажем!// Поиш^то си нам махом све рекао о ау^ту, ако није безобразно, можда би нам рекао и колико је ила^тен?// Не знам јес^те ли (ако није дрско да ћо с^томенем) ћосебно ћро-учавали ћо иш^тање.// Ако смет ружно да кажем - време ек^тлоа^тације ћудских ресурса је зна^тно скра^тено.// Корис^тим ову ћрилику да изразим своје разочарање и, ако могу да кажем, ћу^ти^тњу због за^та^тљивих изјава одре^тених лидера у региону.

Овај тип коментативних реченица најчешће се реализује са сложеним предикатом састављеним од модалног глагола *смет^и* или *мо^ћ* у 1. лицу једине (ређе и множине) и конструкције *да* + презент са глаголима *каза^т*, *иш^т*, *с^томену^т*, *и^триме^т* и сл., која је комутабилна са инфинитивом.⁹ Други тип структурне реализације овог типа реченица подразумева употребу безличних конструкција са негираним обликом копуле и прилога типа *дрско*, *нејрис^тојно*, *безобразно* и сл. у функцији прилошког предикатива (*ако није дрско*, *ако није нејрис^тојно* ...).

Зависна клауза може да се нађе у било којој позицији у односу на управну, а употреба корелатива није могућа. Граматичност сложене реченице не бива нарушена ако се зависна клауза потпуно изостави – она је придодата управној реченици и ни на који начин није део аргументске структуре управног предиката. Могућност изостављања у потпуном је складу са дискурсном функцијом овог типа коментативних клауза – њихова доминантна прагматска функција јесте функција „ограде“ (енгл. *hedge*).¹⁰ Отуда њихово изостављање, иако не мења граматичку исправност исказа, битно утиче на његову прагматску прихватљивост и прикладност.

7. У посебну групу издвајају се сложене реченице које би се могле означити термиолошким изразом *металингвистичке комени^т*

⁹ У грађи је пронађен само један пример из књиге Д. Албахарија „Гец и Мајер“ у коме је предикат зависне клаузе у 3. лицу, али је ту реч о конструкцији са индиректним говором: ... *зар не би било боље да се ћо обави ближе логору, да камион ради у мес^ту, ћо би било, ако сме да ириме^ти^т, кудикамо економичније.*

¹⁰ За више о теоријском статусу овог концепта у савременој лингвистици в. Mihatsch, 2013.

иживне реченице. У првом подтипу ових реченица зависном клаузом коментаришу се формалне одлике управне – њен облик, избор речи, изговор и сл. (в. (16)). У другом се проверава да ли и у коликој мери саговорник прати и разуме говорника (в. (17)), односно да ли говорник прати и разуме саговорника (в. (18)).

- (16) *Њој је изгледа баш сјало да заврши ио своје уметничко дело, ако би се ио ишо иренуио ради могло иако назвиш.// Његов њеснички израз могуће је означиш као врло иосимодеран, ако је ио ирава реч.// Није успела да, ако иако може да се каже, усклади свој „weltanschauung“ са његовим.// Он се изражава врло сликовиш, ако је ио ирава реч.// Ако би се ио иако могло назвиш, она је баш ренесансна особа.// Ричард Хер о ио^{ме} реферира као о „иниуишвном (моралном) мишљењу“ ако би се ио могло иако означиш.// Њему је баш сјало до ио^г гваши, ако се ио иако зове.// Много сам више ирофиширао (ако је ио ирави израз) од сусреи^а са Пером Морачом. // ... али чак је и *homo ergaster*, који је еволуирао ире неких 1,8 милиона година, ио свему судећи уживао – ако је ио ирави израз – иродужено деишишсво.*
- (17) Нисам сигурна да је ио ираво решење, ако схвиш ииш мислим.// Сумњам да је иу могло неишио више да се иосишгне, ако разумеш ииш хоћу да кажем.// Гуча и Exit иреба да живе једно са другим, а не једно иоред другог, ако схвиш ииш желим да кажем.// Другачије дефиниције би биле иревише иешке да би се уносиле у иекс^иуално ио^{ље} у Moodle-у (иревише би било иогрешних одговора, иако ишачних – ако схвиш ииш хоћу да кажем.// Али ои^{еи} криво ми је јер је жена нас^ирадала случајно, а иш^{ај} део нико не с^иомиње јер она „није нико и ниш^ииш“, ако схвиш ииш желим да кажем.// Сви они некако личе на исечене ф^ииографије, ако ме разумеш.// Лейше би мирисале новине, ако разумеш ииш хоћу да кажем.// Овде нема довољно иоуз^аданих иод^аиш^ака за закључивање, ако ме ираиш^и.
- (18) Ако ја добро схвиш^{ам}, Ви желите да иренесете број са и^иравног лица на Вас.// Ако ја добро схвиш^{ам}, од 7 милиона с^иановника две и^ирећине је већ добило здрав^иштвене к^ињжице.// Ако ја добро разумем, вакцинисана деца су и^иримањем вакцина заш^иишћена и не могу биш^ии угрожена од с^иране деи^еиш^а које није вакцинисано.// Ако ие добро разумем, од цен^иралне ку^ииш^ије низ ходник зграде до с^иана иде нови кабл и^иаралелно са и^иоси^иојеиш коаксијалним?// Ако вас добро разумем, ви алудираи^е на ио да иш^амо могу сазнаиш неишио о Њему?// Ако ие и^иравилно схвиш^{ам}, идеално је када се дои^уи^ујеиш^е и када вам је заједница јака у сваком и^иренуиш^{ку}. // Ои^ииришке, ако ие и^ираиш^{им}, ио је бела бундева, бар се иш^ако зове код нас.// Уколико се рок и^иромаши, онда, ако ја добро схвиш^{ам}, ос^ииш^ајемо без оруж^аја?

У оба издвојена подтипа металингвистичких коментативних реченица зависна клауза има функцију правог, накнадно придодатог коментара и може се без икаквих последица по граматичност реченице из ње изоставити (уп., Нисам сигурна да је ио ираво решење, ако схвиш ииш мислим. : Нисам сигурна да је ио ираво решење.)

Употреба корелатива у конструкцијама овог типа није могућа,¹¹ а зависна клауза може се налазити како испред или иза управне клаузе, тако и у интермедијалној позицији.

Када је о лексичко-граматичким средствима реализације овог типа реченица реч, она у првом подтипу обухватају обавезно реферирање на неки металингвистички концепт у предикату зависне клаузе (*їрава реч, їрави израз, означийи* и сл.), док се у оквиру два различита значењско-структурна модела који конституишу други подтип у функцији предиката јављају исти глаголи (*разумеїи, схваїиїи* и сл.), али у два различита морфосинтаксичка облика – у 2. лицу једнине/множине ако је реч о ситуацији у којој говорник проверава разумевање саговорника (в. (17)), или у 1. лицу једнине/множине ако је реч о коментативној клаузи којом говорник проверава сопствено разумевање онога што му се саопштава (в. (18)). У првом подтипу, предикат протазе у 3. је лицу једнине и најчешће је деагентизован (в. (16)).

8. У свим досад наведеним типовима реченица коментатива клауза односила се на неки аспект садржаја или форме управне реченице. Она се, међутим, може односити и на ближе одређење и регулисање спољашњих, екстралингвистичких параметара говорне ситуације, тј. њена примарна функција може бити регулисање самог тока конверзације. У таквим случајевима говорник изрицањем протазе сигнализује да жели да преузме одређено место и улогу у конверзацији – жели да је покрене, па тражи дозволу да говори, да постави питање, или да изнесе свој став (позитиван или негативан) о нечему (в. (19)), жели да (пре)узме реч, односно да реплицира (в. (20)), жели да се конверзација настави или додатно продужи (в. (21)), или хоће да се конкретни разговор, или читава говорна ситуација оконча (в. (22)). Лексичко-граматичка средства реализације коментативних исказа овог типа у складу су са њиховом функцијом и значењем – предикат је модализован (најчешћа је употреба глагола *моїи*, само понекад и *смейи*), док лексичко језгро допунског дела предиката чине глаголи типа *казайи, їримейиїи, їиїїайи, изнейи* (*сїїав, ми-*

¹¹ У последњем примеру наведеном у (17) – *Уколико се рок їромаши, онда, ако ја добро схваїам, осїїајемо без оружја?* – у корелативном односу су везник уколико и заменички прилог онда, (а не ако и онда). Занимљиво је да је као везник којим се кондиционална клауза „їромашиїи“ везује за управну одабран везник *уколико*, док је уметнута коментативна клауза маркирана везником *ако*. Ово потврђује оно што се уочава и у прикупљеној грађи: иако се као средство везе између управне и коментативне клаузе могу употребити и *ако* и *уколико*, употреба везника *ако* много је чешћа.

иљење, љрмедбу) у случају коментативних реченица којима се иницира конверзација (19), глагол *одговорићи*, *јојаснићи* и *љрекинући* (некога) када је реч о репликама (20), глаголи *додаћи*, *надовезаћи се*, *задржати* (нечију *љажњу*) и сл. уколико су у питању комуникативне реченице које указују на жељу говорника да се конверзација настави (21) и глаголи типа *завришићи*, *окончаћи*, *заусћавићи*, *љрекинући* (дискусију и сл.) када је реч о жељи говорника да се комуникација оконча (22).

- (19) *Ево, ако могу ја нешћо да кажем као члан Нове, а да не будем одмах љроглашен за боћи.// Ако могу ја нешћо да кажем: 34 године радим у једној усћанови у којој ...// Ако могу да искажем своје мишљење, не разумем љвој наћад на мене.// Хвала богу за овај форум, ако могу да искажем своје мишљење!// Оно шћо је ново, ако могу да изнесем лични ућисак, јесће да догаћаји из шћога доба дјелују као да су шћекли драматљурским слиједом.// И ако могу да изнесем крићику редакцији: било би добро да и ви обезбедиће већи број аућора који би у једној конћинуираној дебатљи износили своја мишљења на шћеме које се овде обраћују.// Ако могу да изнесем замерку, односила би се једино на развљачење колоне, шћо би можда могло да се избегне смањивањем брзине чела колоне... // Него, ако могу да изнесем свој сћав о овој шћеми: све шће љриче о (Пежоу) 307 бих узео са великом резервом.// Ако могу да љримећим, ДЈБ је веома суздржана љо љићању резулћата.//Ако могу да љићам, да ли је за димљење бољи багрем, јасен или буква?//Уколико могу да љићам, шћа је све информација од јавног значаја?//Уколико смем да љићам, има ли овај комћресор неку љосебну намену?*
- (20) *Ако могу да одговорим умесћо г-дина Панце, не видим разлог шћо би се аућор блого бавио љим љреваранћом,...// Био сам у Француској два љућа, ако смем да одговорим.// Ако смем да одговорим, шћо се љиће Сћавроса и Асћровалиће, лећовали смо сућруза, ја и двоје деце, али смо воду кћивали.// Ако смем да одговорим на љрећходну изјаву, мислим да имам љраво да кажем да је шћелефон крић ако кошћа 600-700 евра, а савија се како се савија ...// Ако могу да одговорим на Ваше љрећходно љићање, чини ми се да је шћаква шћврдња љоћћуно нећроверена.// То је, ако могу да одговорим индирекћно, маће лоше него даћи Косово.// Ако смем да љојасним шћа овај радник ради.// Ако могу да љојасним: ми сами смо најважњији ...// Ако могу да вас љрекинем – као шћо сам рекао, оно на шћа мислим је социјализам у духу чехословачког или југословенског модела.*
- (21) *Ако могу да додам, сва шћа одмаралишћа би онда била у функцији развоја и сеоског љуризма оћслужујући викендаше, љосећиоце и љуристе...// И ако могу да додам – у глуми је најважњие љрајање.// Онај ко води љим или комћанију или чак државу, ако могу да додам, је на месћу на коме ошћали нису.// Поћћуно обична кућа, ако могу да додам, није се ничиме истћицала од других кућа у Вашингћону, ниска и са белом оградом, а оћећ ми је била љознашћа.// Овом изјавом он говори каква би била љолићика САД, а ако могу*

да додам, што је и разлог зашто неће бити председник// А овде се повела још једна расправа бескорисна, (ако могу да додам)// Веома добра насловна страна, ако могу да додам...// Уколико смем да додам, ако имате мејалну ограду, не морате да бушите профил, довољно је обезбедити мрежу мишијим рејом на неколико месеца// Ако смем да се надовезем на проблеме иранскрибовања страних имена, питај се како посматрати у ситуацији кад не знамо како је дава особа сама изговарала своје презиме// Ако дозволи да се надовезем, а ја гледам у саи колико говори госпођа Трајковић и колико госпођа Бисерко...// Ако бих могао да се надовезем, рекао бих да је он ајсолујно у праву што се ипче одвраћања пажње у случају масовног праћења// Ако могу да се надовезем на вашу причу, на усисни вод иде корија или нејоврајни венити// Ако могу само да се надовезем, мислим да је лакше проверу вршити иуиет референциног фајла// Ако могу да се надовезем на шему, мене занима како да залејим букну грејача задњег стакла...// Ако могу још мало да задржим вашу пажњу, волела бих да ипакнем да правог решења за овај проблем засад немамо.

- (22) Ако можемо сада да завршимо, секција супра почиње са радом у пола девет// Ако можемо да окончамо ову беспретметну дискусију, има јуно доказа који потврђују да је вакцинација деце корисна и делотворна// Уколико можемо сада да прекинемо ову полемик – има још много штога што би се могло рећи у прилог и њеног и вашег става// Ако ћемо да завршавамо ову причу, стварно нема смисла да више расправљамо о томе// И ако још могу само да на крају додам: разлози које наводиш нису довољни да дете не уишеш у „Аласа“ и да га водиш у школу преко пола града.

У прва три подтипа овог типа коментативних реченица зависна клауза може да се нађе како у иницијалној, тако и у медијалној и финалној позицији, мада су примери у којима је у иницијалној позицији најчешћи. У последњем подтипу, реченицама које саопштавају жељу говорника да се конверзација оконча, коментативна клауза се у свим забележеним примерима налази на почетку реченице. Оваквим распоредом реченичних чланова и стављањем информативног тежишта на почетак сложене конструкције, говорник обезбеђује да његова комуникативна интенција (окончање конверзације) буде јасно и недвосмислено пренета саговорнику.¹²

Приметно је да су неки од наведених примера (посебно они наведени у (19)), врло слични, а понекад и конструкционо и лексички идентични са митигативним конструкцијама наведеним у (15). Разликовање ова два типа коментативних клауза врло често је могуће

¹² Сви примери наведени у (22) потичу из разговорног језика. Конструкције овог типа нису забележене ни у језику различитих форума на интернету иако је он често врло близак разговорном језику.

само у ширем језичком и/или ситуационом контексту – када се зависном клаузом ублажава и умекшава чин саопштавања садржаја аподозе, реч је о шестом издвојеном типу коментативних клауза (реченицама са дискурсном функцијом „ограде“); када се зависном клаузом регулишу екстралингвистички параметри одвијања конверзације, онда је у питању осми издвојени тип коментативних клауза (реченице којима говорник саопштава да жели да преузме одређену улогу у конверзацији, да узме реч, нпр.).

9. На крају, као последњи, девети тип коментативних кондиционалних реченица, издвајају се клаузе у којима се у функцији предиката јавља неки из ограниченог скупа глагола памћења, заборављања, сећања, присећања и сл.

- (23) *Ако се сећаш, био је то најлепши дан овога лета.// Ако се сећаш, пре неколико месеци сам ти причао о белој куги у Русији и Србији.// Тако је било и за Косово, ако се сећаш.// Они су нам бацали бомбе на главу, ако се сећаш!// Како си се осећао током напада (ако се сећаш)?// Ако можеш да се сећаш, било је проглашено раино стање.// А, ако ниси заборавио, Босна је била Титоова Босна.// Ако ниси заборавио, требало би да се нађемо са госпођом Петровић за неких пола сата у вези нашег “посла месеца”.// През вам је купио све највеће звезде, ако ниси заборавио.// Председниче, ако ниси заборавио, Србија има 20-так хиљада припадника војске, од тога више од пола су савезнице, немаш војнике, граничаре.// Драги комшо, ако ниси заборавио, ономад сам баш на овом сајту изнео истину која се директно ишче уграва наше Кикинде.// Ако ћамитиш, то је било 80-тих када је сем оца изгорела цела породица.// Марсовце је поразило Провиђење које се – ако ћамитиш, пролог и епилог који ти реципије нарашор – прошире кроз целу Креацију, од најситнијег до најкрутнијег.// А одредили смо, на име, и часно понављали, ако ћамитиш, да сваки појединац у држави треба да обавља само један посао ...// То је регуларан израз у Шпанији и, ако ћамитиш, Антара га је часно користио ...// Ксанте, уколико се сећаш, ниси ми дао времена да сакујем кофер за романтични викенд у Грчкој.// Уколико се сећаш, јамо су били пресеци разних возила у природној величини...*

Везници овог типа сложених реченица исти су као и у другим типовима овде анализираних коментативних реченица – ако и уколико, с тим што се ако употребљава много чешће. Предикат зависне клаузе јавља се искључиво у 2. лицу једнине или множине презентата, осим у случају глагола *заборавити*, који се такође јавља само у 2. лицу једнине или множине, али негираног облика перфекта. Употреба корелатива није забележена ни у једном ексцерпираном примеру. (Не)могућност употребе корелатива и употреба глагола у 2. (а не 1.) лицу формална су дистинктивна обележја која издвајају овај тип реченица од типа 2.

У реченицама овог типа, функција зависне коментативне клаузе је двојака – она се истовремено односи на садржај управне (што је чини сродном са првих шест издвојених типова), али има и специфичну, врло изражену улогу у дефинисању међусобног односа говорника и саговорника (што је приближава другом и трећем подтипу седмог типа и осмом издвојеном типу реченица). Наиме, оваквим коментативним клаузама говорник у знатно мањој мери покушава да стварно подсети саговорника на неки ранији догађај, искуство или ситуацију, већ га, заправо, увлачи у конверзацију као очевица и сведока од кога се очекује потврда онога што се наводи у аподози.

III

Коментативне кондиционалне реченице представљају посебан и недовољно испитан подтип кондиционалних реченица – оне су само по свом облику сличне типичним кондиционалним исказима, али у њима садржај протазе ни на који начин не представља услов за реализацију аподозе, као ни премису из које би садржај аподозе следио као закључак. Од осталих типова кондиционалних реченица разликују се не само по својим структурним и семантичким особеностима, већ и по функцијама које врше унутар дискурса. Њихове семантичке и дискурсне функције варирају од изражавања говорниковог става о епистемичком статусу садржаја аподозе, тј. од епистемичко модалне, преко митигативне и функције ограђивања, до металингвистичке и екстралингвистичке, односно функције која се односи на регулисање самог тока комуникације и преузимања одређених конверзационих улога у њему.

Шире гледано, кондиционалне реченице различитих типова илустративан су експонент појаве која се често уочава како у српском, тако и у другим језицима – појаве полифункционалности синтаксичких конструкција. Наиме, истом структурном конфигурацијом, зависном кондиционалном клаузом, преноси се и типично условно (погодбено) значење, али и читав низ других, различитих семантичких и/или прагматских значења и функција. Тако је овај тип конструкција истовремено и део релативно добро истраженог и мапираног система зависних клауза са кондиционалним значењем у савременом српском језику, али се такође сврстава и у (много мање испитану) категорију знатно ширег обима – категорију конструкција са коментативним значењем и функцијом.

Уз кондиционалну зависну клаузу, чланови ове категорије су и поједини типови односних, изричних, узрочних и концесивних кла-

уза, као и неки типови клауза које се укључују у напоредно-сложене реченице.¹³ Овај рад је иницијална анализа само једног типа коментативних реченица док прецизно утврђивање обима и садржаја читаве категорије, као и лексичких јединица, синтаксичких конструкција и семантичких оператора помоћу којих се она у српском језику реализује остаје задатак за неко будуће истраживање.

Цитирана литература

- КОВАЧЕВИЋ, Милош. „Реченице с реалноусловним везницима“, у: М. Ковачевић, *О реченици и њеним члановима*, Београд: Јасен, 2015, 176–204.
- КОВАЧЕВИЋ, Милош. „Партикуле *ни* и *и* у функцији обавезног интензификатора“, у: М. Ковачевић, *О реченици и њеним члановима*, Београд: Јасен, 2015, 96–117.
- МОСКОВЉЕВИЋ ПОПОВИЋ, Јасмина. „О реторичким кондиционалним реченицама“. Рад у припреми за штампу.
- ПИПЕР, Предраг. „О кондиционалности у простој реченици.“ *Јужнословенски филолог* LIV (1998): 41–58.
- ПИПЕР, Предраг. „Семантичке категорије у простој реченици: синтаксичка семантика“, у: ПИПЕР, Предраг, Ивана АНТОНИЋ, Владислава РУЖИЋ, Срето ТАНАСИЋ, Људмила ПОПОВИЋ, Бранко ТОШОВИЋ. *Синтакса савременог српског језика. Просја реченица*. У редакцији академика Милке ИВИЋ. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига. Нови Сад: Матица српска, 2005, 575–982.
- ПИПЕР, Предраг и Иван КЛАЈН. *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска, 2013.
- ПОПОВИЋ, Љубомир. „Синтакса“, у: Ж. Станојчић и Љ. Поповић, *Граматика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства,¹¹2008, 204–384.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнोजезичка норма) II – Синтакса*, Београд: Научна књига,³1979.
- AUWERA, Johan & Vladimir A. PLUNGIAN. “Modality’s Semantic Map.” *Linguistic Typology* 2 (1998): 79–124.
- DECLERCK, Renaat & Susan REED. *Conditionals – A Comprehensive Empirical Analysis*, Berlin: Mouton de Gruyter, 2001.

¹³ Уп., нпр.: *Успели су да на време заврше пројектну документацију, што је био прави подухвај.* // *Издвојила је књиге које често користиле на посебну пошту, што се показало као врло практично и корисно.* // *Зайочело је врло лежерно, као што, прејисостављам, такве ствари увек зайочињу.* // *Верује, али није сигуран, да она стиже возом у њеј.* // ... *једини истински сарадник, толико је у свему друшћји од њега, или бар иако изгледа, да се Давилу чинило на махове да живи поред странца и нејријатеља.*

- IVIĆ, Milka. „O srpskohrvatskim pogodbenim rečenicama“, у: M. Ivić, *Lingvistički ogledi*, Beograd: Prosveta, 1983, 145–153.
- HYLAND, Ken. „Stance and engagement: a model of interaction in academic discourse.“ *Discourse Studies* 7/2 (2005) 173–192.
- MIHATSCH, Wiltrud. „Hedges“, у: C. A. Chapelle (yp.), *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Chicester, UK: Blackwell, 2013, 2722–2727.
- THOMPSON, Sandra A., & Robert E. LONGACRE. „Adverbial clauses“, у: T. Shopen (yp.), *Language typology and syntactic description, Vol. II – Complex constructions*, Cambridge: Cambridge University Press, 1985, 171–234.
- TRBOJEVIĆ-MILOŠEVIĆ, Ivana. *Modalnost, sud, iskaz*. Beograd: Filološki fakultet, 2004.
- VASIĆ, Vera. „Kondicionalne klauze sa nekonsekutivnom apodozom.“ *Јужнословенски филолог LVI* (2000): 177–185.

Јасмина Д. Московлевич Попович

О СЛОЖНОПОДЧИНЕННЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ С КОММЕНТИРУЮЩЕЙ УСЛОВНОЙ ПРИДАТОЧНОЙ ЧАСТЬЮ

Резюме

Наряду с типичными сложноподчиненными предложениями с условной придаточной, в современном сербском языке довольно часты условные придаточные комментирующего типа: *На ошварање изложбе дошло је двадесетак људи, ако их је било и толико*; *Уколико добро ђамџим, багрем је прошле године цвећао рано* и т.п. Основная цель работы – предложить анализ синтаксической структуры данных сложноподчиненных предложений, выделить их синтаксические и семантические подтипы, а также исследовать и описать их прагматические и дискурсивные функции.

Ключевые слова: сложноподчиненное предложение, условная придаточная часть, комментирующая придаточная часть, эпистемическая модальность, семантические, прагматические и дискурсивные функции

Jasmina D. Moskovljević Popović

ON COMPLEX SENTENCES WITH A COMMENTATIVE CONDITIONAL CLAUSE

Summary

In contemporary Serbian, besides prototypical complex sentences with a conditional clause, there are several types of complex sentences with a conditional clause which has a primarily commentative function: *Na ošvaraње izložbe došlo je dva-*

десетѿак људи, ако их је било и ѿколико (*At the exhibition opening, there were some twenty people, if that many*); *Уколико добро ѿамѿим, багрем је ѿпрошле године цвеѿѿао рано* (*If I remember well, acacias blossomed early last year*), etc. The main aim of this paper is to analyse the syntactic structure of complex sentences of this type, to identify their syntactic and semantic subtypes, and to explore and describe their discourse functions.

Keywords: complex sentence, conditional clause, commentative clause, epistemic modality, semantic, pragmatic, and discourse functions of utterances.